

KS. JACEK HERMA
Carlsberg, Speyer

HISTORYCZNE I WSPÓŁCZESNE UWARUNKOWANIA EWANGELIZACJI W DIECEZJI SPIRA

Słowa kluczowe: Spira (Speyer), reformacja, nazizm, sumienie, wiara, parafia, młodzi, rodzina

1. Wprowadzenie. 2. Historyczne uwarunkowania tożsamości katolickiej. 2.1. Starożytne korzenie wiary. 2.2. Rozwój Kościoła w średniowieczu. 2.3. Spira w centrum rozłamu. 2.4. W obliczu narodowego socjalizmu. 3. Osłabienie wiary w społeczeństwie niemieckim po II wojnie światowej. 3.1. Proces relatywizacji prawdy. 3.2. Zanik poczucia grzechu i potrzeby sakramentu pojednania. 3.3. Osłabienie więzi wiernych z Kościołem. 3.4. Brak formacji religijnej w rodzinie. 3.5. Mentalność tymczasowości. 3.6. Dobra sytuacja materialna Kościoła. 3.7. Skutki przemian powojennych. 4. Propozycje rozwiązań pastoralnych. 4.1. Wobec erozji wiary. 4.2. Wydobyc rzeczy stare i nowe ze skarbca Kościoła. 4.3. Formować sumienia. 4.4. Przełamać mentalność defensywną. 4.5. Zatrzaszczyć się o młodych. 4.6. Odbudować rodzinę. 5. Zakończenie

1. WPROWADZENIE

Pośród różnych informacji ukazujących się na temat starożytnej diecezji Spira, zmusza do postawienia pytań fakt ukazania się na krótki czas pewnej małej notki na stronie internetowej tej diecezji. Wynikało z niej, że beatyfikacja księdza Pawła Józefa Nardiniego, która odbyła się w 2006 r., była pierwszym takim aktem w diecezji Spira po upływie 500 lat od poprzedniego¹. Oznacza to, że przez pięć wieków brak było zweryfikowanych przez Kościół świadectw wiary katolickiej w diecezji spireńskiej na miarę świadectw chrześcijaństwa pierwszych wieków.

¹ Por. Bistum Speyer, *Spiritualität. Gedenk – und Verehrungstätten. Paul Josef Nardini*, http://cms.bistum-speyer.de/www2/index.php?mySID=fc9211a6d9a1ee4d385be760ed35946b&cat_id=32149 (dostęp: 7.03.2012). Oprócz tego diecezja uczestniczyła w procesie św. Edyty Stein, który prowadziła Archidiecezja Kolońska. Na terenie diecezji Spira Edyta Stein (ur. 12.10.1891 r. we Wrocławiu, zginęła 9.08.1942 r. w Auschwitz), jedna z Patronek Europy, przyjęła chrzest (1.01.1922 r. w Bergzabern); przez kilka lat (1923–1931) mieszkała i pracowała jako nauczycielka w szkole prowadzonej przez spireńskie dominikanki. Por. Bistum Speyer, *Spiritualität. Gedenk – und Verehrungstätten. Heilige Edith Stein*, http://cms.bistum-speyer.de/www2/index.php?cat_id=32150&mySID=c15e162edeeda330c8f691b01e212131 (dostęp: 4.05.2015).

Brak rozpoznawania w lokalnym Kościele świadków czasów trudnych, pokazywanych jako wzory do naśladowania, ma swoje następstwa w formowaniu kolejnych generacji wiernych i ich tożsamości katolickiej, przeżywanej w sposób konsekwentny i wyraźny w coraz bardziej pluralistycznym społeczeństwie.

W niniejszym opracowaniu zostaną poddane analizie pewne uwarunkowania historyczne i ich wpływ na dzisiejszą sytuację wiary. Na podstawie współczesnych wypowiedzi papieża zostaną zaproponowane sposoby przeciwstawienia się zjawisku nazwanemu przez papieża Franciszka erozją wiary². Opracowanie zostało dokonane na podstawie materiałów częstokroć dostępnych tylko w formie elektronicznej.

2. HISTORYCZNE UWARUNKOWANIA TOŻSAMOŚCI KATOLICKIEJ

2.1. STAROŻYTNE KORZENIE WIARY

Miasto Spira (dzisiaj: Speyer) zostało założone przed ponad dwoma tysiącami lat; jest położone nad Renem, w południowo-zachodniej części dzisiejszych Niemiec. Tereny te były do V w. częścią Cesarstwa Rzymskiego; ok. 150 km od Spiry leży miasto Trewir (dzisiaj: Trier), rezydencja cesarza Konstantyna i cesarzowej Heleny. Diecezja Spira powstała w starożytności. Struktury kościelne istniały tu już od czasów rzymskich. Pośród wczesnochrześcijańskich znalezisk na terenie dzisiejszej diecezji Spira do szczególnie interesujących należy tzw. „Pieczęć chlebowa” z Eisenbergu, z IV w., odnaleziona w ruinach istniejącej do V w. osady rzymskiej. Służyła ona do oznaczania chleba używanego do Eucharystii³.

Ponieważ na początku V w. zaczęły przenikać na tereny rzymskie kolejne grupy barbarzyńców, powodując upadek Cesarstwa Zachodniego, powstała potrzeba ponownego zasiewu ziarna Ewangelii na tych terenach. Szczególne znaczenie w rechrystianizacji miał chrzest króla Franków Chlodwiga I na Boże Narodzenie 498 r. za sprawą biskupa Remigiusza z Reims⁴.

2.2. ROZWÓJ KOŚCIOŁA W ŚREDNIOWIECZU

Rozpowszechnienie i pogłębienie wiary chrześcijańskiej na terenach diecezji Spira jest związane z misją Apostoła Alemanów św. Pirminiusza⁵, mnicha bene-

² Por. Franciszek, *Ansprache Von Papst Franziskus an die Deutsche Bischofskonferenz zu Ihrem Besuch „Ad Limina Apostolorum”*, Rzym 20.11.2015 [dalej: Franciszek, *Ansprache* 20.11.2015], http://w2.vatican.va/content/francesco/de/speeches/2015/november/documents/papa-francesco_20151120_adlimina-rep-fed-germania.html (dostęp: 7.12.2016).

³ Por. H. Ammerich, *Von den Anfängen bis zum Ende der Salierzeit (1125)*, [Serie: *Das Bistum Speyer und seine Geschichte*. Bd.1], Kehl am Rhein: Echo-Buchverlags GmbH 1998, 9.

⁴ Por. tamże, 11.

⁵ Święty biskup Pirminiusz (†3 XI 753 r.) założył wiele klasztorów w południowych Niemczech i w Alzacji. Do najbardziej znanych fundacji należy klasztor Mittelzell na wyspie Reichenau (724 r.) oraz Opactwo Hornbach (742 r.). Jego grób znajduje się w Hornbach, na terenie Diecezji Spira. W cza-

dyktyńskiego, działającego w południowo-zachodnich terenach dzisiejszych Niemiec, równoległe do misji św. Bonifacego, Apostoła Niemiec, działającego w północno-środkowych Niemczech. Pamięć o św. Pirminiuszu odżyła na nowo w okresie ostatnich kilkudziesięciu lat. Wiąże się to z odsłonięciem jego grobu w Hornbach, na terenie diecezji Spira. Dzisiaj Apostoł Alemanów jest widziany zarówno przez protestantów, jak i katolików jako ważny świadek wiary tamtych czasów. Jednak w 2003 r. uroczyste obchody 1250-lecia jego śmierci były raczej tylko czymś przelotnym i nie pozostawiły zbyt trwałych śladów w świadomości Kościoła lokalnego⁶.

Przed 1030 r. cesarz Konrad II rozpoczął w Spirze budowę potężnej katedry⁷, która zasadniczo została ukończona w 1106 r. przez cesarza Henryka IV. Te czasy to okres podziału chrześcijaństwa (tzw. schizmy wschodniej w 1054 r.) oraz sporów o inwestyturę, kiedy nastąpiła ekskomunika Henryka IV i jego pokutna droga do Canossy (1076/1077)⁸. Spory cesarza z papieżem nie pozostały bez wpływu na postawy poddanych cesarza i na kształtowanie się postaw nie zawsze sprzyjających „temu, co przychodzi z Rzymu”. Wzmocnione przez późniejsze nurty reformacyjne ukształtowały w dzisiejszym społeczeństwie niemieckim mocno obecny sceptycyzm i krytycyzm wobec papieża.

W Spirze odbyło się ponad pięćdziesiąt zgromadzeń Sejmu Rzeszy (tzw. Reichstagu). Zazwyczaj rozpoczynały się one i zamykały uroczystym nabożeństwem w spireńskiej katedrze. Do najbardziej znaczących można zaliczyć m.in.: Reichstag w 1127 r., na którym dokonano wyboru św. Norberta z Xanten na arcybiskupa Magdeburga, oraz Reichstag na Boże Narodzenie 1146 r., w czasie którego św. Bernard z Clervaux nawoływał do udziału w drugiej krucjacie w obronie Ziemi Świętej⁹.

sach reformacji jego doczesne szczątki przewieziono do Innsbrucka (Austria), dawny grób został odsłonięty dopiero w latach pięćdziesiątych XX w.. Szerzej o świętym: H. Ammerich, *Hl. Pirminius*, [Serie: *Das Bistum Speyer und seine Geschichte*. Bd.5], Kehl am Rhein: Sadifa Media GmbH 2002.

⁶ Tak można zinterpretować fakt, że mimo, że jest Ojcem wiary i Apostołem Południowych Niemiec, porównywalnym ze św. Bonifacym, to jednak w pamięci liturgicznej dzień jego śmierci (3 listopada) ma w diecezji rangę tylko wspomnienia dowolnego. Por. *Direktorium für die Diözese Speyer. Stundengebet und messfeier im Kirchenjahr 2017*, Speyer am Rhein: Bischöfliches Ordinariat Speyer 2016, 235.

⁷ Aktualnie, po zniszczeniu opactwa w Cluny, jest największym zachowanym kościołem romańskim. Spireńska katedra jest dedykowana Matce Bożej, „Patrona Spirensis”. W kolejnych wiekach stała się miejscem pochówku kilku władców. Por. H. Ammerich, *Der Dom zu Speyer*, [Serie: *Das Bistum Speyer und seine Geschichte*, Bd.6], Kehl am Rhein: Sadifa Media GmbH 2003, 1–2 i 6.

⁸ Drogę do Canossy rozpoczął Henryk IV wraz ze swoją małżonką Berthą i czteroletnim synem Konradem w Speyer. Najprawdopodobniej złożył wtedy śluby dotyczące rozbudowy katedry i bogate donacje dla klasztorów Limburg, Lambrecht i Hornbach. Cesarz chciał w ten sposób udowodnić swoją wiarę. Por. H. Ammerich, *Von den Anfängen...*, dz.cyt., 22.

⁹ Świętemu Bernardowi przypisuje się dodanie wtedy do Salve Regina – śpiewanego na cześć Maryi, Patronki diecezji i katedry – słów „O clemens, o pia, o dulcis virgo Maria”. Por. H. Ammerich, *Von der Staufenzzeit (1125) bis zum Beginn des 16. Jahrhunderts*. [Serie: *Das Bistum Speyer und seine Geschichte*, Bd.2] Kehl am Rhein: Echo-Buchverlags GmbH 1999, 34.

Por. H. Ammerich, *Der Dom zu Speyer...*, dz.cyt., 4.

2.3. SPIRA W CENTRUM ROZŁAMU

Spira to miasto tzw. „Protestu”¹⁰. Tutaj, w czasie Reichstagu w 1529 r. doszło do Aktu Protestu w obronie innowierców, przeciwko uchwale o zakazie szerzenia idei reformacji¹¹. Nastąpiło kościelne i polityczne rozdzielenie wyznaniowe. W czasach reformacji diecezja Spira utraciła dwie trzecie swoich kościołów i dóbr¹².

Pokój w Augsburgu¹³, zawarty 25 września 1555 r. między cesarzem Karolem V a protestanckimi książętami Rzeszy, i wprowadzona wtedy w Niemczech, po okresie krwawych konfliktów i sporów religijnych zasada *Cuius regio, eius religio*, położyła mocny akcent na decyzję władcy w sprawie religii poddanych i przez to wniosła ze sobą niebezpieczeństwo braku właściwego formowania dojrzałego sumienia chrześcijańskiego¹⁴. Odtąd inna przynależność kościelna nie była interpretowana jako pogląd osobisty, warunkowany oceną sumienia, ale jako pogląd polityczny, który był możliwy w miarę tolerowania go poprzez poszczególne władce. Swoje poglądy i przekonania religijne należało podporządkować przekonaniom władcy; w innym przypadku należało opuścić jego tereny. W ten sposób w zależności od wyznania władcy jego ziemie stawały się jednorodnie wyznaniowe. Dopiero późniejsze wyludnienie terenów i potrzeba nowych osadników sprawiły, że budowane były także świątynie dla drugiego wyznania.

Wojna trzydziestoletnia (1618–1648) oraz tzw. *Pfälzische Erbfolgekrieg* (wojna 1688–1697) przyczyniły się do olbrzymiego spustoszenia terenów diecezji. W 1689 r. wojska francuskie Ludwika XIV spaliły miasto i katedrę w Spirze. Także w 1794 r. wojska rewolucji francuskiej na nowo zniszczyły i spustoszyły katedrę. Czasy napoleońskie przyniosły w 1801 r. likwidację diecezji. W 1805 r. postanowiono rozebrać katedrę i zbudować na jej miejscu park ku czci Napoleona. Zamierzenia te nie doszły do skutku dzięki wstawiennictwu biskupa Moguncji Józefa Ludwika Colmar we wrześniu 1806 r., który uzyskał dekret Napoleona, pozwalający na przejście katedry przez parafię katolicką. Diecezja spireńska zaczęła istnieć na nowo w 1817 r.¹⁵, ale już w zmienionych granicach. Stało się to w wyniku konkordatu z Królestwem Bawarii (tzw. *Bayerische Konkordat*). Zreorgani-

¹⁰ Od tego Aktu Protestu tych inaczej wierzących nazwano protestantami.

¹¹ Przypomina o tym zbudowany na początku XX w. na pamiątkę tego wydarzenia „Kościół Protestu” w Speyer, zwany przez niektórych „katedrą protestantyzmu”. U wejścia do niego stoi duży posąg Marcina Lutra.

¹² Por. *Handbuch des Bistum Speyer*, Speyer am Rhein: Bischöfliches Ordinariat Speyer 1991, 2. Aufl., 2.

¹³ Pełny tekst: *Augsburger Rechtsabschied* („Augsburger Religionsfrieden”), http://www.lwl.org/westfaelische-geschichte/portal/Internet/finde/langDatensatz.php?urlID=739&url_tabelle=tab_quelle (dostęp: 24.11.2016).

¹⁴ Ks. prof. Tadeusz Styczeń widzi zasadę augsburską jako początek choroby sumienia i w tym kontekście nową ewangelizację widzi w perspektywie potrzeby reedukacji sumienia. Por. T. Styczeń, *Reewangelizacja Europy sprawą reedukacji sumienia*, w: *Nowa Ewangelizacja odpowiedzią na wyzwania obecnego czasu*, red. K. Gózdź, Lublin 1993, 40.

¹⁵ O losach katedry i diecezji Speyer w tamtych czasach zob. m.in. H. Ammerich, *Der Dom zu Speyer...*, dz.cyt., 4–5.

zowaną diecezję włączono do prowincji kościelnej Bamberg. W ramach ustaleń zawartych w konkordacie papież Pius VII udzielił królowi bawarskiemu Maksymilianowi I Józefowi i jego następcom prawa mianowania biskupów; ta zasada obowiązywała do 1918 r.¹⁶

2.4. W OBLICZU NARODOWEGO SOCJALIZMU

Czasy hitlerowskie ujawniły problem słabej formacji sumienia indywidualnego, czego konsekwencją był słaby, niewystarczająco wyraźny opór Kościoła i poszczególnych chrześcijan wobec reżimu Hitlera. Jest to tym bardziej zaskakujące, gdy weźmie się pod uwagę, że prawie wszyscy mieszkańcy Niemiec w tamtych czasach byli ochrzczeni i wyrastali jako przynależący albo do Kościoła protestanckiego, albo do katolickiego. Tylko pojedyncze osoby i niewielkie stosunkowo grupy wyrażały swój sprzeciw i opór. Ocena sumienia i sprzeciw w obronie prawdy nie były widoczne w społeczeństwie niemieckim, mimo ostrzeżeń papieża Piusa XI zawartych w napisanej po niemiecku Encyklice *Mit brennender Sorge*, ogłoszonej w marcu 1937 r.¹⁷

Pozytywnie zaznaczającym się na tle całych Niemiec przykładem świadomych postaw i oporu wobec ideologii narodowego socjalizmu była położona na terenie diecezji Spira miejscowość Hauenstein. Zamieszkiwała ją w większości ludność katolicka. Tutaj, w wyborach do parlamentu Rzeszy 5 marca 1933 r., gdy Hitler już od pięciu tygodni był kanclerzem, tylko 4,8% wyborców głosowało na NSDAP, a 92,3% oddało swoje głosy na wspólną listę partii Zentrum i Bayerischer Volkspartei. Był to najlepszy w całej Rzeszy rezultat dla tych partii w miejscowościach powyżej 1000 mieszkańców¹⁸. Wielki wpływ na właściwą formację mieszkańców miał ks. Georg Sommer (proboszcz Hauenstein w latach 1915–1957) oraz organizacje katolickie. Aby wyrazić swoją wiarę, a zarazem swój sprzeciw, proboszcz zbudował kościół, który w dniu poświęcenia 30 sierpnia 1933 r. otrzymał tytuł Chrystusa Króla¹⁹. Wyjątkowość postawy mieszkańców Hauenstein podkreśla fakt, że sąsiednia miejscowość Darstein (jej ludność to w większości ewangelicy) była pierwszą w całych Niemczech gminą, gdzie w wyborach do parlamentu Rzeszy w 1930 r. NSDAP otrzymało 100% głosów. Wkrótce po przejściu przez Hitlera władzy cała wioska otrzymała honorowe członkostwo w NSDAP. Było to ewenementem w całej Rzeszy. Także jedna z ulic Berlina otrzymała nazwę od tej miejscowości²⁰.

¹⁶ Por. *Handbuch des Bistum Speyer...*, dz.cyt., 4.

¹⁷ Pius XI, Encyklika *Mit brennender Sorge* (14.03.1937).

¹⁸ Por. T. Schwarzmüller, *Vor 70 Jahren: Ein Ort gegen Hitler*, Institut für pfälzische Geschichte und Volkskunde 2003.

¹⁹ Szerzej o obu miejscowościach: T. Schwarzmüller, *Hauenstein gegen Hitler. Die Geschichte einer konfessionellen Lebenswelt*, Kaiserslautern: Wydawnictwo Bezirksverband Pfalz – Institut für pfälzische Geschichte und Volkskunde 2007.

²⁰ Por. U. Kulke, *Zwei Dörfer und der Stolz Adolf Hitlers*, <https://www.welt.de/politik/article1331531/Zwei-Doerfer-und-der-Stolz-Adolf-Hitlers.html> (dostęp: 24.11.2016).

3. OSŁABIENIE WIARY W SPOŁECZEŃSTWIE NIEMIECKIM PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

3.1. PROCES RELATYWIZACJI PRAWDY

Czas powojenny w Niemczech zaznaczył się reakcją na okres dyktatury hitlerowskiej. Także podział Niemiec i powstanie Republiki Federalnej Niemiec w zachodniej strefie okupacyjnej jako państwa demokratycznego, przyczyniły się do odejścia od kultu jednostki i partii oraz absolutnego autorytetu władcy. Równocześnie w jakimś stopniu nastąpił proces relatywizowania rozumienia autorytetu i ustanawianych odgórnie praw. Zarazem w latach powojennych nie nastąpił w Niemczech wystarczający obrachunek moralny, związany z oceną poprzedniego okresu historii i wzięciem odpowiedzialności za winy narodu²¹. W związku z tym, poprzedni czas wielu ocenia jako okres, kiedy Niemcy stały się pierwszą ofiarą nazizmu. W takim rozumieniu zmienia się kontekst spojrzenia, ocena faktów niedawnej historii i przekonanie o wynikającej stąd potrzebie pokuty i ekspiacji. Sytuacja polityczna i uwarunkowania powojenne sprawiły, że wielu uwikłanych w tworzenie systemu opresji i agresji włączyło się w kształtowanie struktur nowego państwa, angażując swoją wiedzę i doświadczenie dla innego „pracodawcy”. W ten sposób wielu, których obiektywnie można ocenić jako oprawców i zbrodniarzy, nie zostało osądzonych, ani też nie wymagano od nich obrachunku moralnego²². Zbudowane struktury nowego społeczeństwa niosą w związku z tym w sobie jakiś wewnętrzny kompromis i dwuznaczność w spojrzeniu na prawdę. W miejsce prawdy obiektywnej, jej poszukiwania i nawet sporu o prawdę obiektywną, wszedł pogląd własny i lobbowanie prawa do jego realizowania w pluralistycznym społeczeństwie. Interpretowane jest to i promowane jako postawa tolerancji wobec ciągle nowych form kontestowania norm i zasad moralnych życia społeczeństwa i jednostki.

²¹ Wyjątkowe w tym kontekście jest zrozumienie i praktyka niektórych pojedynczych osób i grup rozumiejących i realizujących swoje powołanie życiowe jako ekspiację za winy narodu niemieckiego. Tak to rozumie m.in. powstała pod koniec II wojny światowej Wspólnota Ewangelicznych Sióstr Marii (Evangelische Marienschwesternschaft) z Darmstadt w Niemczech. Por. M. Basilea Schlink, *Życie w pojednaniu*, Darmstadt Wydawnictwo EMS [brw]. Szerzej o życiu i powołaniu sióstr: *Gottes Treue durch 50 Jahre. Evangelische Marienschwesternschaft 1947–1997*, Darmstadt–Eberstadt: Evangelische Marienschwesternschaft 1997.

²² Można to zobaczyć na przykładzie generała Heinza Reinefartha, kata Woli, dzielnicy Warszawy, gdzie z początkiem sierpnia 1944 r. Niemcy dokonali rzezi ludności cywilnej, zabijając w masowych egzekucjach około 50 tys. osób. Na ekstradycję Heinza Reinefartha do Polski nie zgodziły się okupacyjne władze amerykańskie. W latach 1951–1967 pełnił funkcję burmistrza Westerland na wyspie Sylt; od 1958 r. był posłem kraju związkowego Szlezwik-Holsztyn. W 1961 r. wszczęto przeciw niemu śledztwo w związku ze zbrodniami popełnionymi w Warszawie przez podległe mu oddziały, ale zostało ono po kilku latach umorzone, a sam Reinefarth otrzymał odszkodowanie. W 1967 r. Reinefarth zakończył karierę polityczną i rozpoczął pracę jako adwokat, pobierając jednocześnie generalską rentę. Zmarł w maju 1979 r. – nieukarany za popełnione zbrodnie. Por. P. Gursztyn, *Rzeź Woli. Zbrodnia nierozliczona*, Warszawa: Wydawnictwo DEMART SA 2014, 346–351.

3.2. ZANIK POCZUCIA GRZECHU I POTRZEBY SAKRAMENTU POJEDNANIA

Proces relatywizacji prawdy i związane z nim coraz bardziej subiektywne pojmowanie prawdy i norm moralnych to nie tylko proces obecny w społeczeństwie. Także Kościół w Niemczech ze swojej strony przyczynił się do tego procesu poprzez działania prowadzące do subiektywizacji i rozcieńczenia katolickiej wiary. Przede wszystkim chodzi tu o tzw. „Deklarację z Königstein”²³. Wypowiedzi nauczania papieskiego, zawarte w Encyklice *Humanae vitae* Pawła VI, zostały złagodzone i zrelatywizowane oraz oddane pod osobistą ocenę każdego z wiernych. Decyzja biskupów pozostawiła cały obszar życia małżeńskiego i rodzinnego jako obszar indywidualnej oceny małżonków, co spowodowało, że akcent przesunął się z obiektywnej normy prawdy na normę subiektywną, rozumianą jako własne, osobiste przekonanie i pogląd. Nie została w ten sposób wystarczająco wzięta pod uwagę potrzeba normy obiektywnej i jej zobowiązująca oraz „normująca” rola w procesie formowania dojrzałego reagującego sumienia chrześcijanina. Wraz z relatywizacją prawdy nastąpił zanik odczucia grzechu, a także radykalnie zmniejszyło się zrozumienie roli sakramentu pojednania i jego praktykowanie.

3.3. OSŁABIENIE WIĘZI WIERNYCH Z KOŚCIOŁEM

Według publikowanych przez Konferencję Episkopatu Niemiec statystyk za rok 2015 w Eucharystii niedzielnej uczestniczyło 2 mln 464 tys. wiernych²⁴ (tj. 10,36% z 23.761.806 wiernych). W 82-milionowym społeczeństwie niemieckim katolicy stanowią około 29%, a praktykujący katolicy stanowią 3% społeczeństwa. Zmniejsza się liczba osób przyjmujących sakramenty. Na terenie diecezji Spira w Eucharystii niedzielnej uczestniczyło: 185 716 osób (tj. 25,4% wszystkich członków Kościoła katolickiego) w 1980 r., 131 874 osób (19,7%) w 1990 r.,

²³ W obliczu publicznej, mocnej krytyki Encykliki *Humanae Vitae*, biskupi niemieccy dokonali reinterpretacji jej nauczania w deklaracji *Königsteiner Erklärung* z dnia 30 sierpnia 1968 r.; w podobnym duchu wypowiedzieli się biskupi austriaccy 22 września 1968 r. w deklaracji *Mariatroster Erklärung* oraz biskupi szwajcarscy 11 grudnia 1968 r. w oświadczeniu z Solothurn. Por. Paweł VI, Encyklika *Humanae vitae* (25.07.1968). Por. *Königsteiner Erklärung: Wort der deutschen Bischöfe zur seelsorglichen Lage nach dem Erscheinen der Enzyklika Humanae vitae*, in: *Dokumente der Deutschen Bischofskonferenz*, Bd. 1: 1965–1968, 465–471, http://www.dbk.de/fileadmin/redaktion/veroeffentlichungen/Sonstige/k_nigsteiner_erkl_rung.pdf [dostęp: 23.01.2017]. Por. *Mariatroster Erklärung: Erklärung der österreichischen Bischöfe zur Enzyklika „Humanae vitae“ vom 22. September 1968 (sog. „Maria-Troster-Erklärung“)*, *Verordnungsblatt für die Diözese Innsbruck*, 43. Jahrgang, Nummer 9, 1. Oktober 1968, 32–34, http://www.stjosef.at/dokumente/oesterreichische_bischofserklaerungen_humanae_vitae.htm (dostęp: 23.01.2017). Por. *Solothurner Erklärung: Verlautbarung der Schweizerischen Bischöfe zur Enzyklika „Humanae vitae“*, w: *Schweizerische Kirchen-Zeitung*, 136/51 (1968), s. 781–785.

²⁴ Por. Deutsche Bischofskonferenz, *Katholische Kirche in Deutschland. Zahlen und Fakten 2015/2016*, Arbeitshilfen 287, Bonn: Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz 2016 [dalej: ZF 2015/2016], 48, <http://www.dbk.de/fileadmin/redaktion/Zahlen%20und%20Fakten/Kirchliche%20Statistik/Allgemein - Zahlen und Fakten/AH287 Zahlen-und-Fakten-2015-16 internet.pdf> (dostęp: 26.11.2016).

93 660 (14,8%) w 2000 r., 62 636 (10,9%) w 2010 r., oraz około 46 tys. (8,5%) w 2015 r.²⁵. Tak więc w latach 1980–2015 uczestnictwo we Mszy św. niedzielnej zmniejszyło się o około 75%.

W latach 1990–2015 zmniejszyła się na terenie diecezji Spira także liczba ochrzczonych dzieci o 52,35%; liczba zawartych sakramentalnych związków małżeńskich zmalała o 66,65%²⁶. W 2010 r. katolicy w diecezji Spira stanowili około 44,5% ludności²⁷, a w 2015 r. około 35%²⁸.

Aktualnie swoją przynależność do Kościoła katolickiego na terenie diecezji Spira deklaruje około 545 tys. wiernych²⁹. W latach 1990–2015 opuściło Kościół katolicki (poprzez formalny akt wystąpienia dokonany przed urzędnikiem państwowym) w diecezji Spira około 82 500 jego członków. Należy podkreślić, że na terenie całych Niemiec tylko w ostatnich pięciu latach wystąpiło z Kościoła 823 269 wiernych³⁰.

3.4. BRAK FORMACJI RELIGIJNEJ W RODZINIE

Od wielu lat obserwuje się w Niemczech proces zmniejszania się społeczności katolickiej. Osłabia się także ich więź z Kościołem; jak wyżej ukazano tylko około 10% katolików uczestniczy w niedzielnej Mszy św. (w diecezji Spira w 2015 r. tylko 8,5%)³¹. Prawie wszystkie ochrzczone dzieci biorą udział w przygotowaniu do I Komunii; dla większości z nich jest to jednak pierwszy w ich życiu systematyczny kontakt z Kościołem. Wynika to z faktu, iż ich rodzice w większości są tylko w luźny sposób związani z życiem wspólnoty wierzących i okazjonalnie obecni na liturgii. Ich postawy i praktyki warunkują życie wiary ich dzieci i częstotliwość ich obecności na niedzielnej Eucharystii.

Wysiłek katechetyczny niepogłębiony i nie obejmujący szerszego środowiska wiary dziecka, może pozostać bez rzeczywistej kontynuacji na drodze życia. Z obserwacji na terenie diecezji Spira wynika, że już w ciągu kilku tygodni po I Komunii, w zależności od parafii, większość, a nawet prawie wszystkie dzieci „znikają” z Kościoła. Około 70% spośród tych dzieci, które przystąpiły do I Komunii pojawi się w kościele dopiero za kilka lat, na krótki czas, by przygotować się do bierzmowania, a następnie (naśladując rodziców, a raczej wzmacniając tendencje obecne u nich) prawie wszyscy wtopią się w niepraktykujące w większości środowisko, nie wyróżniając się w swoich postawach od ogółu społeczeństwa Niemiec, gdzie praktykujący

²⁵ Por. tamże.

²⁶ Por. Bistum Speyer, *Der Geist ist es, der lebendig macht. Das neue Seelsorgekonzept für das Bistum Speyer*, Speyer: Bischöfliches Ordinariat Speyer 2015, 21–22.

²⁷ Por. Deutsche Bischofskonferenz, *Katholische Kirche in Deutschland. Zahlen und Fakten 2010/2011*, Arbeitshilfen 249, Bonn: Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz 2011, 9, http://www.dbk.de/fileadmin/redaktion/Zahlen%20und%20Fakten/Kirchliche%20Statistik/Allgemein_-_Zahlen_und_Fakten/Zahlen-Fakten10-11-de.pdf (dostęp: 29.11.2016).

²⁸ Por. ZF 2015/2016, 40.

²⁹ Por. ZF 2015/2016, 48.

³⁰ Por. Deutsche Bischofskonferenz, *Kirchliche Statistik. Allgemein – Zahlen und Fakten*, <http://www.dbk.de/zahlen-fakten/kirchliche-statistik/> (dostęp: 22.01.2017).

³¹ Por. ZF 2015/2016, 48.

katolicy stanowią około 3% mieszkańców całego kraju³². Te dzieci, które kontynuują swoją obecność w kościele angażują się w dużej części w zespołach liturgicznych. Ich posługa niekoniecznie jednak oznacza coniedzielne uczestnictwo we Mszy św.; wielu uczestniczy z taką częstotliwością w liturgii niedzielnej, jaka jest częstotliwość ich służby. Takie podejście zasadniczo nie rodzi wątpliwości ani u większości duszpasterzy, ani u rodziców. Mimo tej formuły przynależności do zespołów służby ołtarza, liczba ministrantów i ministrantek wynosiła w 2008 r. 436 228³³, a w 2015 r. wyniosła 359 633 osób³⁴, co oznacza zmniejszenie się o 76 595 (tj. 17,6%) w porównaniu do 2008 r.

3.5. MENTALNOŚĆ TYMCZASOWOŚCI

Osobom młodym jest coraz trudniej podejmować trwałe decyzje życiowe. Jest to warunkowane nie tylko sytuacją ekonomiczną, czy też trudnościami znalezienia stałej pracy. Znaczący wpływ na to ma słabość świadectwa obecności chrześcijan w świecie. W coraz bardziej spluralizowanym środowisku, w którym żyją ludzie młodzi, nie jest obecny w sposób wystarczająco wyraźny i spójny chrześcijański model życia. Młodzi katolicy na terenie Niemiec w większości nie decydują się na małżeństwo sakramentalne.

Trwałe decyzje życiowe to także decyzje o podjęciu życia konsekrowanego i służby kapłańskiej. Statystyki pokazują zmniejszającą się na przestrzeni lat liczbę osób, które podejmują taki wybór. I tak w latach 2000–2015 zmniejszyła się na terenie Niemiec liczba zakonników prawie o 30% (w 2015 r. było 3917 zakonników), liczba zakonnice prawie o 47% (w 2015 r. było ich 16 688)³⁵. W latach 2000–2015 zmniejszyła się także liczba księży w Niemczech o 17,8% (w 2015 r. było ich 14 087). Jeśli chodzi o nowe powołania, to we wszystkich diecezjach Niemiec w 2015 r. było tylko 58 neoprezbiterów³⁶.

3.6. DOBRA SYTUACJA MATERIALNA KOŚCIOŁA

Charakterystyczne, że chyba jedyną daną statystyczną, mającą tendencję wzrostową, są wpływy z tzw. podatku kościelnego; w 2010 r. wyniosły one około 4,8 mld euro, a w 2015 r. osiągnęły sumę około 6,1 miliarda euro. Tak więc w latach 2010–2015 wzrosły one o 27%. Jeśli weźmiemy jako punkt odniesienia 2005 r., kiedy wpływy z podatku kościelnego wyniosły około 4 mld euro³⁷, to wzrost w latach

³² Może się to lokalnie zmieniać, np. w sytuacji diaspory albo na terenach, gdzie katolicy tworzą bardziej zwartą i pielęgnowaną swoje zwyczaje grupę wyznaniową.

³³ Por. Deutsche Bischofskonferenz, *Katholische Kirche in Deutschland. Zahlen und Fakten 2014/2015*, Arbeitshilfen 275, Bonn: Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz 2015 [dalej: ZF 2014/2015], 14, http://www.dbk.de/fileadmin/redaktion/Zahlen%20und%20Fakten/Kirchliche%20Statistik/Allgemein_-_Zahlen_und_Fakten/AH_275_DBK_Zahlen_und_Fakten_final.pdf (dostęp: 29.11.2016).

³⁴ Por. ZF 2015/2016, 15.

³⁵ Por. ZF 2015/2016, 54.

³⁶ Por. ZF 2015/2016, 42.

³⁷ Por. ZF 2014/2015, 49.

2005–2015 wyniósł 52,5%. Z podatku kościelnego i z innych środków pozyskiwanych przez Kościół są finansowane nie tylko zadania w obszarze działań duszpasterskich, ale także socjalno-charytatywne; dotowane są katolickie przedszkola, szkoły, szpitale, utrzymywane budynki kościelne; są opłacane pensje i emerytury duszpasterzy i innych pracowników kościelnych.

Ponieważ przynależenie do Kościoła w Niemczech wiąże się z tzw. „podatkiem kościelnym”, opłacanym przez katolików, oznacza to, że Kościół utrzymują finansowo jako jego członkowie osoby w większości niewierzące w głoszone w nim prawdy i jedynie sporadycznie korzystające z jego posługi³⁸. Taki wniosek można sformułować na podstawie badań sondażowych, np. według Allensbach-Umfrage z 2009 r. 17% członków Kościoła Katolickiego określiło się jako „wierzący, blisko Kościoła”, 37% jako „krytycznie wierzący, ale związani z Kościołem”. Prawie połowa ankietowanych zadeklarowała się jako „zdystansowani, niepewni albo niereligijni”³⁹.

Mimo wydawałoby się dobrej sytuacji finansowej, poszczególne diecezje, biorąc pod uwagę zmniejszającą się liczbę wiernych, wprowadzają różne plany restrukturyzacyjne i oszczędnościowe. Plan duszpasterski diecezji Spira wprowadził od 1 stycznia 2016 r., w miejsce istniejących dotychczas 346 parafii, nową strukturę 70 dużych parafii. Potrzebę takich działań tłumaczy się zmniejszającą się liczbą katolików na terenie diecezji (w 1980 r. około 730 tys., a w 2015 r. 545 tys.), zmniejszającym się udziałem katolików w niedzielnej Mszy św. (w 1980 r. 25,4%, a w 2015 r. 8,5%) oraz potrzebami finansowymi⁴⁰. Uważa się, że nie ma potrzeby przy zmniejszającej się liczbie osób praktykujących i przy większej ich mobilności, aby utrzymywać wszystkie dotychczas użytkowane budynki kościelne; dotyczy to także domów parafialnych i kościołów. Bierze się także pod uwagę zmniejszającą się liczbę księży. Przy redukcji liczby parafii oraz przy zmniejszeniu także liczbie celebracji Mszy św. niedzielnej w ramach poszczególnych parafii, można sądzić, że tworzona struktura w diecezji ma szansę utrzymać się przynajmniej kolejnych trzydzieści lat, bo będzie jeszcze wystarczająco księży, by w sposób podstawowy zapewnić sprawowanie Eucharystii w utworzonych 70 parafiach.

Wydaje się, że podejmowany plan zbyt jednostronnie jest ukierunkowany redukcyjnym spojrzeniem na aktualną sytuację pastoralną i nie zakłada możliwości i konieczności wzrostu liczby wiernych, przebudzenia duchowego, czy też większej liczby nowych powołań. Nie zmusza też do podejmowania nowych inicjatyw duszpasterskich, bo rosnące środki materialne, przy zmniejszonych potrzebach strukturalnych, sprawiają wrażenie bezpieczeństwa finansowego.

³⁸ W sposób „punktowy”, a więc tylko od czasu do czasu, przy okazji np. chrztu, I Komunii, bierzmowania, z racji pogrzebu bliskich czy znajomych.

³⁹ Por. Deutsche Bischofskonferenz, *Katholische Kirche in Deutschland. Zahlen und Fakten 2011/2012*, Arbeitshilfen 257, Bonn: Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz 2012, 7, http://www.dbk.de/fileadmin/redaktion/Zahlen%20und%20Fakten/Kirchliche%20Statistik/Allgemein_-_Zahlen_und_Fakten/AH_257.pdf (dostęp: 10.05.2013).

⁴⁰ Por. Bistum Speyer, *Der Geist ist es, der lebendig macht*, dz.cyt., 20–24.

Dodatkowo kumulowanie dotychczasowych parafii w większe jednostki nie zawsze uwzględnia lokalne, istniejące dotychczas więzi oraz potrzeby środowisk wiary.

3.7. SKUTKI PRZEMIAN POWOJENNYCH

Lata powojenne zaznaczyły się wyraźnym odejściem wiernych od Kościoła. Wyraziło się to zarówno w formalnych deklaracjach jego opuszczenia, jak i w wielorakim osłabieniu uczestnictwa w życiu sakramentalnym. Nie napawa optymizmem dominująca mentalność defensywna i mimo obiektywnie dobrej sytuacji materialnej Kościoła – mocno obecna narracja o trudnościach finansowych, powodująca koncentrację działań na dostosowywaniu struktur do malejącej liczby aktywnych uczestników, przy równoczesnym niedowartościowaniu i zaniedbaniu wyraźnych inicjatyw służących pogłębieniu i odnowie wiary.

4. PROPOZYCJE ROZWIĄZAŃ PASTORALNYCH

4.1. WOBEC EROZJI WIARY

W ocenie papieża Franciszka w Niemczech nastąpiła erozja wiary katolickiej. Wysilek Kościoła jest skierowany zbytnio ku budowaniu wciąż nowych struktur, do wypełnienia których tak naprawdę brakuje wierzących. Aby się przeciwstawić temu, jakby nowemu pelagianizmowi, trzeba, według papieża, powrócić najpierw do modlitwy i do źródeł wiary, by odzyskać świeżość życia ewangelicznego i być tymi, którzy przyjmują jako pierwsi żar Ewangelii Chrystusa. Tylko w ten sposób można przezwyciężyć ducha światowości i odczytać nowe drogi i metody niesienia Dobrej Nowiny dzisiejszemu światu⁴¹.

Jezus wzywał uczniów, aby prosili Boga, Pana żniwa, by posyłał robotników na swoje żniwo (por. Łk 10, 2). Plany pastoralne i nowe formy ewangelizacji powinny rodzić się z głębokiego zaśłuchania w głos Boga, z gotowości uczynienia wszystkiego, co Chrystus poleci. Potrzeba modlitwy także o głód prawdy i poznania Boga. Na nic się zdadzą bowiem najlepsze plany i zastawiony stół propozycji, jeśli nie będzie w sercach ludzkich, do których jest posłany Kościół, otwartości na Ewangelię.

„Misja Kościoła dopiero się rozpoczyna”⁴² – tak oceniał pod koniec ubiegłego wieku, poziom wypełnienia powierzonej przez Chrystusa Kościołowi misji Jan Paweł II. Zauważane trudności i problemy należy podjąć jako wyzwania wymagające modlitwy i wytrwałości oraz świadectwa życia i apostołatu wspólnoty Kościoła i wszystkich jego członków.

Święty Jan Paweł II w Liście apostołskim *Novo millennio ineunte*, wytyczającym drogę Kościoła na początku trzeciego tysiąclecia, stwierdził, iż „perspektywą, w którą winna być wpisana cała działalność duszpasterska, jest perspektywa świę-

⁴¹ Por. Franciszek, Ansprache 20.11.2015.

⁴² Por. Jan Paweł II, Encyklika *Redemptoris missio* (7.12.1990) [dalej: RM] nr 1.

tości⁴³ i podkreślił, że „podporządkowanie programu duszpasterskiego nadrzędnej idei świętości to decyzja brzemienna w skutki”⁴⁴.

W ciągu długiego czasu Kościół diecezji Spira, mimo bardzo trudnych momentów historii, nie rozpoznawał i nie uznawał stylu życia swoich członków za heroiczny. Zanik perspektywy świętości, uwarunkowany także przez procesy historyczne, przyczynił się do osłabienia tożsamości katolickiej wiernych. Podjęcie postulatów Jana Pawła II, by na nowo z przekonaniem zalecać wszystkim dążenie do wysokiej miary zwyczajnego życia chrześcijańskiego oraz by w tym kierunku zmierzało całe życie wspólnoty kościelnej i chrześcijańskich rodzin⁴⁵, jest szansą, by w sytuacji erozji wiary przeformatować myślenie i działanie Kościoła, koncentrując go na tym co naprawdę służy jego odnowie i ożywieniu.

4.2. WYDOBYĆ RZECZY STARE I NOWE ZE SKARBCA KOŚCIOŁA

Jan Paweł II w Adhortacji *Christifideles laici* zwracał uwagę, że „w ciągu całej historii Kościoła w okolicznościach najtrudniejszych święte i święci byli zawsze źródłem i początkiem odnowy”⁴⁶. Aby ożywić i wzmocnić tożsamość katolicką, potrzeba sięgnąć do zasady *exempla trahunt* i wydobyć z zapomnienia świadków wiary zasiewanej na tej ziemi w minionych wiekach. Są wśród nich zarówno świadkowie „starzy”, jak np. męczennicy czasów rzymskich, św. Pirminius, inni święci lokalni, jak i świadkowie „nowi”: św. Edyta Stein, bł. Józef Nardini, czy też Czcigodny sługa Boży ks. Franciszek Blachnicki, który w ostatnim okresie swego życia osiadł w Carlsbergu, na terenie diecezji Spira skąd podejmował dzieła ewangelizacyjne. Wzory świętych, właściwie przedstawiane jako przykłady osób żyjących w swoich czasach wysoką miarą zwyczajnego życia chrześcijańskiego mogą zainspirować do naśladowania, do bardziej wyraźnego stylu życia wiarą w swoim środowisku⁴⁷. Sobór Watykański II przypomina, że „jak wzajemna komunika chrześcijańska między pielgrzymami prowadzi nas coraz bliżej do Chrystusa, tak obcowanie ze świętymi łączy nas z Chrystusem, z którego, jako ze źródła i Głowy, wypływa wszelka łaska i życie Ludu Bożego”⁴⁸.

Papież Benedykt XVI, mówiąc do biskupów niemieckich o odnowie Kościoła, wskazywał na potrzebę głębokiego życia duchowego i rozeznawania w świetle wiary motywów zamierzonych działań. Ostrzegął przed niebezpieczeństwem ulegnięcia pokusie zewnętrznego aktywizmu oraz zagubienia właściwego pojmo-

⁴³ Por. Jan Paweł II, List apostolski *Novo millennio ineunte* (6.01.2001) [dalej: NMI] nr 30.

⁴⁴ Por. NMI 31.

⁴⁵ Por. tamże.

⁴⁶ Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Christifideles laici* (30.12.1988), 16.

⁴⁷ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań: Wydawnictwo Pallottinum 2002 (wyd. 2 popr.) [dalej: KKK] nr 828: „Kanonizując niektórych wiernych, to znaczy ogłaszając w sposób uroczysty, że ci wierni praktykowali heroicznie cnoty i żyli w wierności łasce Bożej, Kościół uznaje moc Ducha świętości, który jest w nim, oraz umacnia nadzieję wiernych, dając im świętych jako wzory i orędowników”. Por. Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* (21.11.1964) [dalej: LG] nr 40, 48–51.

⁴⁸ LG 50; KKK 957.

nia roli i miejsca proboszcza parafii. Odnowa przeakcentowująca wymiar zewnętrzny restrukturyzacji duszpasterstwa wielokrotnie rozmywa i zniekształca właściwy obraz zarówno miejsca i roli księdza, jak i miejsca i roli świeckich we wspólnocie Kościoła i w jego misji⁴⁹.

4.3. FORMOWAĆ SUMIENIA

Potrzeba przywrócenia właściwego zrozumienia, czym jest sumienie i na czym polega jego dobra formacja⁵⁰. Pomocą mogą tu być propozycje odnawiające i pogłębiające życie duchowe, nawiązujące do dynamiki pierwotnego katechumenatu. Propozycje obecne w ruchach odnowy mogą być inspiracją do podejmowania pracy z młodymi i dorosłymi. Fundamentalne w życiu wiary musi być trwała i mocna więź z Chrystusem jako Panem i Zbawicielem. Postawienie w centrum Jego Osoby i światła Ewangelii, odczytywanego we wspólnocie Kościoła, pozwoli wyjść z załków indywidualizmu i subiektywizmu, by przełożyć w ten sposób doświadczenie i treść wiary na konkretny kształt promieniującego ciepłem i pokojem stylu ewangelicznego życia. Umożliwia to inkarnowanie wiary i uobecnienie jej w świecie, w codziennych warunkach życia. W formowaniu sumienia potrzeba konkretnych, dostosowanych do dzisiejszego człowieka, propozycji szkoły modlitwy, szkoły słowa Bożego i szkoły liturgii. Godność osoby ludzkiej zakłada i domaga się prawości sumienia⁵¹ oraz sprawia, że człowiek bierze odpowiedzialność za swoje czyny⁵².

W formowaniu sumień potrzeba także troski o przywrócenie właściwego zrozumienia i praktykowania sakramentu pojednania oraz zwrócenia uwagi na dobrą formację kierowników duchowych⁵³. W związku z tym należy zadbać w seminariach o właściwy dobór ojców duchownych, którzy dopomogą w poprawnym kształtowaniu ducha i weryfikowaniu uczuciowej gotowości seminarzystów do podjęcia zadań kapłańskich⁵⁴. Papież Benedykt XVI podkreślił także wagę zdobycia osobistego doświadczenia wiary i płynącego z niej osobistego świadectwa oraz potrzebę wierności przekazywanemu przez Magisterium Kościoła depozytowi wiary⁵⁵.

⁴⁹ Por. Benedykt XVI, *Ansprache von Benedikt XVI. An die zweite Gruppe Deutscher Bischöfe anlässlich Ihres „Ad-Limina“-Besuches*, Rzym 18.11.2006 [dalej: Benedykt XVI, *Ansprache* 18.11.2006], https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/de/speeches/2006/november/documents/hf_ben-xvi_spe_20061118_ad-limina-germany-ii.html (dostęp: 7.12.2016).

⁵⁰ Por. KKK 1783–1785.

⁵¹ Por. KKK 1780.

⁵² Por. KKK 1781.

⁵³ Por. KKK 1464–1467.

⁵⁴ Por. Benedykt XVI, *Discorso Di Sua Santità Benedetto XVI ai Vescovi della Conferenza Episcopale della Polonia (II Gruppo) in visita „Ad Limina Apostolorum”*, Rzym 3.12.2005 [dalej: Benedykt XVI, *Discorso* 3.12.2005], http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/speeches/2005/december/documents/hf_ben_xvi_spe_20051203_adlimina-polonia-ii.html (dostęp: 6.12.2016).

⁵⁵ Por. Benedykt XVI, *Ansprache Von Benedikt XVI. An die erste Gruppe Deutscher Bischöfe anlässlich Ihres „Ad-Limina“-Besuches*, Rzym 10.11.2006 [dalej: Benedykt XVI, *Ansprache* 10.11.2006], https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/de/speeches/2006/november/documents/hf_ben-xvi_spe_20061110_ad-limina-germany.html (dostęp: 7.12.2016).

Właściwe zrozumienie miłosierdzia Bożego i problematyki grzechu wymaga przekazywania pogłębionego i zgodnego z Objawieniem obrazu Boga i przedstawiania misji Jezusa Chrystusa, który przychodzi, by zbawić swój lud od jego grzechów (por. Mt 1, 21). Przyjęcie Bożego miłosierdzia zakłada uznanie i wyznanie swoich grzechów, jest uległością Duchowi Świętemu, który przekonuje o grzechu i prowadzi do pełnej prawdy⁵⁶. Papież Franciszek przypomniał biskupom niemieckim, w czasie ich wizyty *ad limina Apostolorum* na progu Roku Miłosierdzia, o potrzebie ponownego odkrycia roli i znaczenia sakramentu pokuty i pojednania jako miejsca, gdzie ma początek przemiana poszczególnego wiernego i reforma Kościoła⁵⁷.

W formowaniu sumień olbrzymie znaczenie ma zrozumienie wartości i szacunek do życia ludzkiego od poczęcia do naturalnej śmierci⁵⁸. Celem formacji i odnowy sumień jest odnowa moralna jednostki i społeczeństwa. Następuje ona wtedy, gdy przyjęta hierarchia wartości kształtuje myślenie, postawy i działania⁵⁹.

4.4. PRZEŁAMAĆ MENTALNOŚĆ DEFENSYWNĄ

Konsekwencją odkrycia właściwego obrazu Boga i Jego obecności w świecie jest także wiara w możliwość przekształcenia otaczającej rzeczywistości. Pasywność i defensywność może wyrastać ze zbytniego zapatrzenia się w braki i słabości oraz ze zbytniego przeceniania mocy zła obecnego wokół. Podejście wiary nie neguje trudności i grzechu, ale jest przekonaniem o możliwości przebaczenia i o mocy pociągającej serca ludzkie zawartej w dobru i pięknie prawdziwym. Wiara wie, że dziesięciu sprawiedliwych poddanych dłoniom Boga może ocalić Sodomę. Wiara żywa ufa, że Bóg może przemienić serce Szawła i uczynić go błogosławieństwem i naczyniem wybranym dla wspólnoty Kościoła.

Nie można negatywnych trendów przyjmować pasywnie i tylko – niejako na nie reagując i traktując jako nieodwracalne – dokonywać redukcji i restrukturyzacji dopasowując struktury i działania do zmian społecznych. Potrzeba uczynić wszystko, by parafia pozostała podstawowym środowiskiem wiary i wspólnotowego apostołstwa. Aby tak się stało, potrzeba zarówno katechezy dorosłych, opartej na normatywnych źródłach, jak i wprowadzania w głąb doświadczenia sakramentalnego, zwłaszcza tajemnicy Eucharystii. Potrzeba uczynić także wszystko, by liczba uczestniczących w niedzielnej liturgii wzrastała. Wielką rolę w odnowieniu i ożywieniu życia Kościoła mogą także odegrać ruchy i środowiska apostołskie, o ile pasterze pomogą im w formacji i działaniu zgodnie z rozeznaczonym kościelnie charyzmatem⁶⁰. Dla formacji i odnowienia wiary poszczególnych wiernych, ożywienia parafii oraz tworze-

⁵⁶ Por. KKK 1846–1848.

⁵⁷ Por. Franciszek, Ansprache 20.11.2015.

⁵⁸ Por. KKK 2270–2279. Por. Franciszek, Ansprache 20.11.2015.

⁵⁹ Por. Benedykt XVI, Discorso 3.12.2005.

⁶⁰ Por. Benedykt XVI, *Discorso Di Sua Santità Benedetto XVI ai Vescovi della Conferenza Episcopale della Polonia (III Gruppo) in visita „Ad Limina Apostolorum”*, Rzym 17.12.2005 [dalej: Benedykt XVI, Discorso 17.12.2005]. http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/speeches/2005/december/documents/hf_ben_xvi_spe_20051217_ad-limina-poland.html (dostęp: 6.12.2016).

nia dynamicznych środowisk ewangelizacyjnych potrzeba troski o to, by powstawały domy modlitwy oraz miejsca modlitwy i skupienia⁶¹.

Papież Franciszek zwraca uwagę na styl działania parafii. Oceniając parafię jako niezbędną, wzywa do uczynienia jej przestrzenią gościnności, wysłuchania, ciepła i kreatywności. Oznacza to przede wszystkim troskę o budowanie wzajemnych więzi między członkami parafii i o ich wspólnotowe świadectwo miłości przemieniającej na środowisko⁶².

4.5. ZATROSZCZYĆ SIĘ O MŁODYCH

Młodzi potrzebują odkrycia wiary dojrzałej jako celu do osiągnięcia. Pomocą mogą być tutaj: świadectwo dorosłych (szczególnie młodych dorosłych), odzyskanie i odnowienie rytów wprowadzających w dojrzałość, pomoc w zrozumieniu potrzeby i roli odpowiedzialności, wprowadzanie w świat realnych spotkań i rozmów, uczenie budowania dobrych i głębokich więzi ludzkich, pomoc w przygotowaniu do podjęcia mądrych, dobrych i trwałych wyborów życiowych.

W szczególności potrzeba przeciwstawić się błędnemu rozumieniu życia jako możliwości dowolnego i jakiegokolwiek definiowania treści i kierunku swojej wolności: Takie rozumienie sprawia, że ludzie młodzi przeżywają egzystencjalną trudność i lęk budowania stabilnych więzi i podejmowania wiążących decyzji życiowych⁶³.

Wychowanie ludzi młodych do wiary powinno opierać się na bezpośrednim i osobowym spotkaniu z człowiekiem oraz na osobowym i osobistym świadectwie wierzących nauczycieli wiary⁶⁴. Powinni oni, według papieża Benedykta XVI, nie tylko troszczyć się o przekaz treści wiary w sposób dostosowany do młodych, ale równocześnie być samemu zarówno wiernymi wierze Kościoła, jak i uczestnikami liturgicznego i pastoralnego życia własnych parafii, czy też wspólnot kościelnych⁶⁵.

Należy także otoczyć większą troską młodzież i dzieci w zespołach służby ołtarza oraz budzić i właściwie formować powołania kapłańskie i zakonne⁶⁶.

4.6. ODBUDOWAĆ RODZINĘ

Potrzeba przede wszystkim zwrócić uwagę na sytuację rodziny (a zwłaszcza młodych rodziców) i jak najszybciej zaproponować rodzicom możliwości odnowienia ich wiary. Należy także przemyśleć, jak dotrzeć na nowo do nich z orędziem

⁶¹ Por. Benedykt XVI, *Discorso Di Sua Santità Benedetto XVI ai Vescovi della Conferenza Episcopale della Polonia in visita „Ad Limina Apostolorum”*, Rzym 26.11.2005 [dalej: Benedykt XVI, *Discorso* 26.11.2005], http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/speeches/2005/november/documents/hf_ben_xvi_spe_20051126_adlimina-polonia.html (dostęp: 6.12.2016).

⁶² Por. Franciszek, *Podróż apostołska do Polski. 27–31 VII 2016. Spotkanie z biskupami polskimi, Kraków, 27.07.2016*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2016/july/documents/papa-francesco_20160727_polonia-vescovi.html (dostęp: 7.12.2016).

⁶³ Por. Benedykt XVI, *Ansprache* 18.11.2006.

⁶⁴ Por. Benedykt XVI, *Discorso* 26.11.2005.

⁶⁵ Por. Benedykt XVI, *Ansprache* 10.11.2006.

⁶⁶ Por. Benedykt XVI, *Discorso* 17.12.2005.

wiary – do wielu z nich może nawet po raz pierwszy. Jeśli się nie podejmie wysiłków pastoralnych w tym kierunku, to przygotowanie dzieci do I Komunii może pozostać tylko jako przygotowanie jednodniowego święta, gdzie kładzie się coraz większy nacisk na to, co zewnętrzne. W formacji rodziców, którzy są pierwszymi świadkami wiary dla swoich dzieci, należy wykorzystać ich chęć ochrzcenia dziecka i jego przygotowania sakramentalnego. Dowartościowanie katechezy okołosakramentalnej, skierowanej jako propozycja formacyjna do rodziców, jest troską o środowisko wiary żywej, w której będzie wzrastać dziecko⁶⁷.

Troska o rodzinę wyraża się także w przedstawianiu Bożego zamysłu wobec człowieka i małżeństwa zawartego w akcie stworzenia mężczyzny i niewiasty (por. Rdz 1, 27). Uczyc jak uznać i przyjąć swoją tożsamość płciową, jak właściwie rozumieć i realizować zróżnicowanie i komplementarność fizyczną i duchową przy równoczesnej tej samej godności osobowej⁶⁸, to zadania stojące wciąż przed Kościołem. Dzisiaj szczególnie stają się one aktualne w konfrontacji z prądami kulturowymi, które przeddefiniują i kwestionują chrześcijańskie rozumienie płci i małżeństwa.

5. ZAKOŃCZENIE

Papież Franciszek sytuację Kościoła katolickiego w Niemczech ocenia jako erozję wiary katolickiej. Symptomami tego niszczącego wpływu wiatrów historii i niesprzyjającego środowiska jest radykalne zmniejszenie się uczestnictwa we Mszy św. niedzielnej nawet w tradycyjnie katolickich obszarach kraju, zanik przystępowania do sakramentu pokuty, zmniejszanie się liczby osób przyjmujących sakrament bierzmowania oraz spadek osób zawierających sakramentalny związek małżeński. Drastycznie zmniejszyła się także liczba powołań do kapłaństwa i do życia konsekrowanego⁶⁹.

Kościół diecezji Spira wydaje się w bardziej intensywny sposób poddany tym procesom erozji i rozcieńczania wiary. Sytuacja aktualna nie powinna jednak prowadzić do odczytywania jej jako nieuchronnego procesu wykorzeniania i usuwania wiary. Nie wolno jej oceniać tylko jako procesów społecznych i kulturowych, którym Kościół biernie jest zmuszony się poddać, dostosowując do nich w sposób redukcyjny swoje struktury. Należy powrócić do źródeł wiary, by samemu z nich zaczerpnąć; wejść do Wieczernika, by przyjąć nowe tchnienie Ducha Świętego i z gorliwością i nowym zapałem podjąć misję powierzoną Kościołowi przez zmartwychwstałego Pana. Jan Paweł II tak ocenił jej szanse w dzisiejszym świecie: „Widzę świt nowej epoki misyjnej, która stanie się okresem promiennym i bogatym w owoce,

⁶⁷ Por. Benedykt XVI, Discorso 26.11.2005. Propozycję formacji rodziców przed chrztem dzieci zawiera *Die Feier der Kindertaufe. In den Bistümern des Deutschen Sprachgebietes*, Freiburg–Basel–Wien: Herder; Regensburg: Friedrich Pustet; Freiburg (Schweiz): Paulus; Salzburg: St. Peter; Linz: Veritas 2007; por. P. Kulbacki, *Dwustopniowy obrzęd chrztu dzieci*, w: *Sakramenty w misterium Kościoła*, red. B. Migut, Z. Głowacki, W Pałęcki MSF, Lublin 2014, 271–282.

⁶⁸ Por. KKK 369–373, 2333–2335.

⁶⁹ Por. Franciszek, Ansprache 20.11.2015.

jeśli wszyscy chrześcijanie, [...] odpowiedzą z wielkodusznością i świętością na wołania i wezwania naszych czasów”⁷⁰. Osobista droga do świętości, inspirowana przykładami radykalnego życia wiary świadków minionych wieków, jest podstawowym narzędziem niesienia Ewangelii w przyszłość. Potrzeba wzywać na nowo do wyraźnego i głębokiego życia wysoką miarą wiary w codziennych okolicznościach zwyczajnego życia⁷¹.

BIBLIOGRAFIA

- Ammerich H., *Von den Anfängen bis zum Ende der Salierzeit (1125)*, [Serie: *Das Bistum Speyer und seine Geschichte*. Bd.1], Kehl am Rhein: Echo-Buchverlags GmbH 1998.
- Ammerich H., *Von der Staufenzeit (1125) bis zum Beginn des 16. Jahrhunderts*. [Serie: *Das Bistum Speyer und seine Geschichte*, Bd.2] Kehl am Rhein: Echo-Buchverlags GmbH 1999.
- Ammerich H., *Hl. Pirminius*, [Serie: *Das Bistum Speyer und seine Geschichte*. Bd.5], Kehl am Rhein: Sadifa Media GmbH 2002.
- Ammerich H., *Der Dom zu Speyer*, [Serie: *Das Bistum Speyer und seine Geschichte*, Bd.6], Kehl am Rhein: Sadifa Media GmbH 2003.
- Gottes Treue durch 50 Jahre. Evangelische Marienschwesternschaft 1947–1997*, Darmstadt–Eberstadt: Evangelische Marienschwesternschaft 1997.
- Kulbacki P., *Dwustopniowy obrzęd chrztu dzieci*, w: *Sakramenty w misterium Kościoła*, red. B. Migut, Z. Głowacki, W. Pałęcki MSF, Lublin 2014, 271–282.
- Schwarz Müller T., *Hauenstein gegen Hitler. Die Geschichte einer konfessionellen Lebenswelt*, Kaiserslautern: Wydawnictwo Bezirksverband Pfalz – Institut für pfälzische Geschichte und Volkskunde 2007.
- Styczeń T., *Reewangelizacja Europy sprawą reedukacji sumienia*, w: *Nowa Ewangelizacja odpowiedzią na wyzwania obecnego czasu*, red. K. Gózdź, Lublin 1993.

THE HISTORICAL AND CONTEMPORARY DETERMINANTS OF EVANGELIZATION IN THE DIOCESE OF SPEYER

Summary

The article discusses the issue of evangelization in the diocese of Speyer, which has existed since the Roman times. However, nowadays an “erosion of faith” can be observed in it. The causes can be traced back to the Reformation times. The principle of “cuius regio eius religio” meant that a choice of faith was not a personal one but it was determined by rulers. For centuries the local Church did not recognize witnesses of difficult times who could be shown as role models. For many generations the conscience of the faithful was insufficiently formed for personal responsibility. After the Second World War there was not enough moral evaluation related to the assessment of this history period and responsibility was not taken for the fault of the nation. The idea of pluralistic society made faith, sacraments relative as well as permanent decisions regarding the choice of marriage and priesthood. Despite a good financial situation of the Church defensive mentality and focus on adapting structures to the decreasing number of active participants in the Church’s life prevails. At the same time initiatives to deepen and renew the faith are undervalued and neglected. The article points out specific pastoral and liturgical

⁷⁰ RM 92.

⁷¹ Por. NMI 31.

activities aimed at returning to the sources of faith. Secularization cannot be seen only as a social and cultural process to which the Church is forced to surrender passively, reducing its structures.

Key words: Spira (Speyer), Reformation, Nazism, conscience, faith, parish, young, family

Nota o Autorze

Ksiądz **Jacek HERMA** – prezbiter archidiecezji gnieźnieńskiej, studia teologiczne odbył w Kielcach, Frankfurtu i Rzymie (licencjat kanoniczny z duchowości na Papieskim Uniwersytecie Salezjańskim w Rzymie, 2015), aktualnie doktorant na Wydziale Teologicznym w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Od 1990 r. moderator Międzynarodowego Centrum Ewangelizacji Światło-Życie „Marianum” w Carlsbergu; członek Diakonii Ruchu Światło-Życie, członek Unii Kapłanów Chrystusa-Sługi.

Kontakt e-mail: jherma@oaza.de